

3. ÚTVARY ČESKÉHO JAZYKA

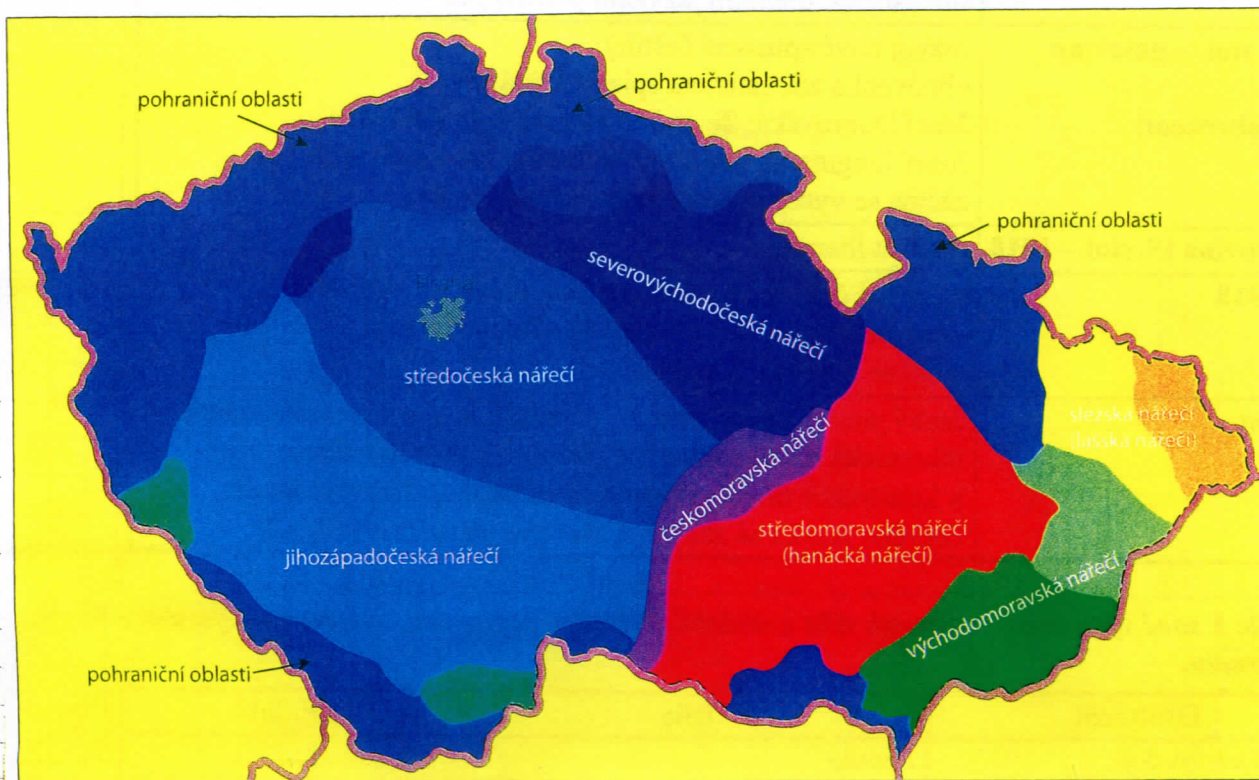
31/3

Útvar českého jazyka	Charakteristika	Rozšíření	Příklad
<i>mluva spisovná</i>			
Spisovná čeština	spisovný jazyk	na celém území ČR	<i>mobilní telefon</i>
Hovorová čeština	hovorová vrstva spisovné češtiny	na celém území ČR	<i>mobil</i>
<i>mluva nespisovná</i>			
Obecná čeština	nejrozšířenější podoba běžné mluvy	na území Čech, okrajově západní Moravy	<i>vokno, můj strejda</i>
Nářečí	mluva části obyvatelstva při běžném styku	na určitém ohraničeném území	<i>prauda, móka, perkínko</i>
Profesní mluva	mluva povolání		<i>jipka, šuplera</i>
Slang	mluva zájmových skupin		<i>biflovat se, bižule</i>
Argot	mluva spodiny společnosti		<i>bonzovat, špicl</i>

1. Ke kterému jazykovému útvaru patří tyto skupiny slov?

a) naštvat se, esemeskovat, zrajou	d) krochna, prkenice, péčko
b) apend'our, exnout, ležák	e) flaška, furt, mašina
c) děkuji, mohu, káva	f) hlópé, mušeli sme, blato

PL

2. Nahrad'te nespisovné výrazy spisovnými.

Dítě bulilo tak dlouho, dokud se neobjevila matka. Čučel jak husa do flašky. Na bál si koupila nóbl hadry a černé křápy na šteklich. Špunt z šampusu prudce vystřelil. Pepa dostal dobrý flek přímo v našem městě. Ve špajzu už nebyla ani štanglička salámu. Všichni studenti se báli, že proltnou u zkoušky. Honem se vzdálil, aby mu nebyl na očích. Michal má nový kvartýr.

4. VÝVOJ ČESKÉHO JAZYKA

Vývoj českého jazyka

Vznik češtiny	z jazyka jednoho ze západoslovanských kmenů (kmene českého)
První písemné doklady	jednotlivá slova v latinských textech z 11. a 12. století; souvislé české texty jsou do konce 13. století vzácné
Nejdůležitější etapy ve vývoji českého jazyka	
14. stol. (i doba Karlova)	rozkvět spisovného českého jazyka (památky literární i jazykové); styl vyprávěcí (<i>Dalimilova kronika</i>); styl odborný (<i>Klaretovy slovníky</i>)
1. pol. 15. stol. (husitské období)	jako nástroj vzdělání se čeština přibližuje mluvenému jazyku; rozšiřuje se pasivní i aktivní znalost spisovného jazyka (kázáním, předčítáním, četbou); Jan Hus: <i>Postila</i> ; <i>Listy z Kostnice</i>
2. pol. 15. stol. – 1620 (humanistické období)	další rozkvět českého spisovného jazyka (stylová rozrůzněnost, rozšíření slovní zásoby přejímáním cizích slov, ustálení mluvnické stavby); dokonalý jazyk je v překladu bible (<i>Bible kralická</i>) a ve spisech a slovnících Daniela Adama z Veleslavína (<i>Silva quadrilinguis</i>)
1620 – 2. pol. 18. stol. (pobělohorské období)	1620–1740: tvorba je orientována na náboženskou a historickou tematiku, jazykově a stylisticky kvalitní; Bedřich Bridel, Bohuslav Balbín, Adam Michna z Otradovic 1740–1780: čeština je postupně vytlačována z veřejného života; český jazyk se zachoval na venkově v nářeční podobě a v lidové slovesnosti; úředním jazykem je němčina
konec 18. stol. – polovina 19. stol. (národní obrození)	rozvoj nové spisovné češtiny; obnovení a zdokonalení spisovné češtiny; Josef Dobrovský: <i>Zevrubná mluvnice jazyka českého</i> , Josef Jungmann: pětidílný <i>Slovník česko-německý</i> , začíná se vytvářet české odborné názvosloví
druhá polovina 19. stol. – 1918	rozkvět literatury
po roce 1918	spisovná čeština se stává jazykem úředním; vytváří se odborné názvosloví; obohacuje se slovní zásoba; mění se mluvnická stavba
současnost	český jazyk se stále vyvíjí – doplňuje se slovní zásoba a mění se mluvnická stavba, spisovné platnosti nabývají některé tvary a konstrukce dříve považované za nespisovné; výzkumem českého jazyka se zabývá Ústav pro jazyk český AV ČR

1. Přiraďte k sobě významné osobnosti, díla a období. Pokud si nejste jisti, vyhledejte informace na internetu.

Osobnost	Dílo	Období
Josef Dobrovský	<i>Postila</i>	14. století
Daniel Adam z Veleslavína	<i>Rozprava na obranu jazyka slovanského, zvláště pak českého</i>	přelom 19. a 20. století
Jan Hus	<i>Mluvnice česká</i>	národní obrození
Bartoloměj z Chlumce (Klaret)	<i>Zevrubná mluvnice jazyka českého</i>	počátek 15. století
Jan Gebauer	slovníky (<i>Vokabulář</i> , ...)	období humanismu
Bohuslav Balbín	slovníky (<i>Silva quadrilinguis</i>)	období pobělohorské

4. VÝVOJ ČESKÉHO JAZYKA

Vývoj českého jazyka

- **čeština vznikla** z jazyka jednoho ze západoslovanských kmenů (kmene českého) a stala se jazykem celého českého přemyslovského státu (začátek 10. stol.). Spisovný jazyk český ovšem vznikl později (v 9. stol. se u nás používaly dva spisovné jazyky: latina, tehdejší mezinárodní jazyk západoevropský, a staroslověnština, bohoslužebný jazyk slovanský);
 - **první písemné doklady** češtiny se objevují v latinských textech z 11. a 12. století (jednotlivá slova). Nejstarší česká „věta“ je v zakládací listině litoměřické kapituly z roku 1057. Souvislé české texty jsou až do konce 13. století vzácné;
 - **nejdůležitější etapy ve vývoji českého jazyka:**
 - ◆ **14. stol. (i doba Karlova)** – nastal rozkvět spisovného českého jazyka, vznikaly památky literární a jazykové, čeština proniká místo latiny do dalších oblastí, propracovával se styl vyprávěcí (Dalimilova kronika) i styl odborný, zpracována byla odborná terminologie (Klaretovy slovníky) pro obory zastoupené na Karlově univerzitě,
 - ◆ **1. pol. 15. stol. (husitské období)** – úkoly mezi češtinou (pro lid) a latinou (odborné) byly rozděleny, čeština jako nástroj vzdělávání se přibližovala jazyku mluvenému (bez archaických prvků), rozšířila se pasivní i aktivní znalost spisovného jazyka (kázáním, předčítáním a četbou), čeština poprvé nabyla celospolečenské povahy, Jan Hus zavedl místo spřežek psaní rozlišovacích znamének (v 19. století označených jako tzv. nabodenička: tečka a čárka nad písmeny – č [č], á, ...),
 - ◆ **2. pol. 15. stol. – 1620 (období humanismu)** – nastal další rozkvět českého spisovného jazyka, stylisticky se rozrůznil, rozšířila se jeho slovní zásoba (přejímáním slov), ustálila se mluvnická stavba (první mluvnice), dokonalý jazyk je v překladu bible (v Bibli kralické) a ve spisech a slovnících Daniela Adama z Veleslavína,
 - ◆ **1620 – druhá pol. 18. stol. (období pobělohorské)**
 - ▽ **1620–1740** – tvorba se orientovala především na náboženskou a historickou tematiku, byla jazykově a stylisticky kvalitní, zahrnovala básně, překlady, ... (Bedřich Bridel, Bohuslav Balbín, Adam Michna z Otradovic),
 - ▽ **1740–1780** – čeština byla postupně vytlačována z veřejného života, český jazyk se zachoval na venkově v nářeční podobě a v bohaté lidové slovesnosti,
 - ◆ **konec 18. stol. – polovina 19. stol. (národní obrození)** – nová spisovná čeština se začala rozvíjet v souvislosti s rozvojem českého národa. K jejímu obnovení a zdokonalení přispěl Josef Dobrovský (Zevrubná mluvnice češtiny – nová mluvnická norma), Josef Jungmann (Slovník česko-německý – rozšíření slovní zásoby), začalo se vytvářet české odborné názvosloví. Vznikly předpoklady pro rozvoj literatury,
 - ◆ **druhá pol. 19. stol. – 1918** – docházelo k dalšímu rozkvětu literatury,
 - ◆ **po roce 1918 (vznik Československé republiky)** – spisovná čeština se stala jazykem úředním a značně se rozšířila, bylo vytvořeno chybějící odborné názvosloví; po r. 1948 se dále obohacovala slovní zásoba a docházelo ke změnám v mluvnické stavbě,
 - ◆ **v současné době** – český jazyk se stále vyvíjí; s potřebami společnosti se doplňuje slovní zásoba a mění se mluvnická stavba; postupně nabývají spisovné platnosti některé tvary a konstrukce dříve považované za nespisovné.
- (Vlastimil Styblík a kol.: Základní mluvnice českého jazyka – upraveno)*
- **Další významní jazykovědci:** Jan Gebauer – autor Mluvnice české* a hlavní autor prvních pravidel českého pravopisu (1902), František Trávníček; Bohuslav Havránek a Alois Jedlička (Česká mluvnice).
 - **Jazykové příručky:** Příruční slovník jazyka českého (1935), Slovník spisovného jazyka českého, Slovník spisovné češtiny, Pravidla českého pravopisu, Akademický slovník cizích slov.
 - **Instituce:** Ústav pro jazyk český AV ČR v Praze (jazyková poradna).

J. Dobrovský

J. Jungmann